

УДК 32:323.15:316.75

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2025-1\(77\)-6](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2025-1(77)-6)

Світлана ВОВК

доктор політичних наук, професор, професор кафедри політології і міжнародних відносин,
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
lanasvitvovk@gmail.com
ORCID: 0000-0002-6171-4782

Олена МЕЖЕНСЬКА

кандидат політичних наук, доцент кафедри політології і міжнародних відносин,
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
e.vladimirovna1972@gmail.com
ORCID: 0000-0002-1053-5020

СЕПАРАТИЗМ: КОНФЛІКТ ІНТЕРПРЕТАЦІЙ

У статті здійснено комплексний аналіз феномену сепаратизму крізь призму конфлікту інтерпретацій, що виникає на перетині політичних, правових, когнітивних і соціокультурних вимірів. Авторки доводять, що сучасне розуміння сепаратизму значною мірою залежить від контексту – національного, міжнародного та інформаційного – у якому здійснюється його осмислення. Теоретичне осмислення проблеми ґрунтується на класичних і сучасних концепціях політичної науки, зокрема на працях Т. Гурра, М. Гектера, М. Кімінга та Дж. Соренса, що репрезентують як етнополітичний, так і багатовимірний підхід до аналізу сепаратистських процесів. У межах правового дискурсу особливу увагу приділено колізії між принципами територіальної цілісності держав і правом на самовизначення, закріпленим у Статуті ООН. Авторки показують, що міжнародне право не пропонує універсального рішення для врегулювання цього протиріччя, що призводить до неоднозначних рішень у міжнародній практиці.

У політичному аспекті наголошується на політичній інструменталізації сепаратизму: для одних акторів він є виявом права на визволення, для інших – загрозою суверенітету. Наведено порівняльні кейси Косова, Криму, Шотландії, Каталонії й Тайваню, які ілюструють суперечливі підходи до легітимації або делегітимації сепаратистських утворень. Окремий акцент зроблено на інформаційно-когнітивному аспекті інтерпретаційного конфлікту, зокрема на ролі інформаційних кампаній, цифрових технологій, наративів та соціальних медіа у формуванні суспільного сприйняття сепаратизму. Визначено, що боротьба за інтерпретацію стала самостійним фронтом когнітивної війни, де інформаційний вплив може мати не менше значення, ніж фізичне протистояння.

Соціокультурний вимір інтерпретацій охоплює аналіз історичних моделей автономізму, мовно-культурної специфіки, ідентичності та політичної культури у формуванні легітимності сепаратистських прагнень. Авторки доводять, що у контекстах із сильною унітарною традицією (Франція, Туреччина) навіть обмежені вимоги автономії викликають політичне напруження, тоді як у федеративних або поліетнічних державах (Іспанія, Велика Британія, Ірак) сепаратизм часто має форму тривалих і відкритих політичних процесів. Зроблено висновок, що розуміння сепаратизму у XXI ст. неможливе без врахування багатовимірного характеру інтерпретацій, залежних від геополітичних, інформаційних і культурних факторів, що формують контури глобальної безпеки.

Ключові слова: сепаратизм, самовизначення, територіальна цілісність, конфлікт інтерпретацій, когнітивна війна, інформаційна безпека, політична ідентичність, гібридна загроза, наративи, соціокультурний контекст, легітимність, міжнародне право.

Svitlana Vovk, Olena Mezhenka. SEPARATISM: A CONFLICT OF INTERPRETATIONS

The article presents a comprehensive analysis of the phenomenon of separatism through the lens of interpretational conflict emerging at the intersection of political, legal, cognitive, and socio-cultural dimensions. The authors argue that contemporary understanding of separatism largely depends on the national, international, and informational context in which it is conceptualized. The theoretical framework is based on both classical and modern concepts in political science, particularly the works of T. Gurr, M. Hechter, M. Keating, and J. Sorens, representing ethnopolitical and multidimensional approaches to the analysis of separatist processes. Within the legal discourse, special attention is paid to the contradiction between the principles of state territorial integrity and the right to self-determination enshrined in the UN Charter. The authors demonstrate that international law does not offer a universal solution for resolving this contradiction, which results in inconsistent decisions in international practice.

In the political dimension, the article emphasizes the political instrumentalization of separatism: for some actors, it is seen as an expression of the right to liberation, while for others – as a threat to sovereignty. Comparative case studies of Kosovo, Crimea, Scotland, Catalonia, and Taiwan illustrate the conflicting approaches to legitimizing or delegitimizing separatist entities. A separate focus is given to the informational and cognitive aspect of interpretational conflict, especially the role of media campaigns, digital technologies, narratives, and social media

in shaping public perception of separatism. It is shown that the battle for interpretation has become an independent front of cognitive warfare, where informational influence can be as significant as physical confrontation.

The socio-cultural dimension of interpretation includes the analysis of historical models of autonomism, linguistic and cultural specificity, identity, and political culture in shaping the legitimacy of separatist aspirations. The authors argue that in contexts with strong unitary traditions (e.g., France, Turkey), even moderate demands for autonomy provoke political tensions, whereas in federal or multiethnic states (e.g., Spain, the United Kingdom, Iraq), separatism often manifests as a long-term and open political process. The article concludes that understanding separatism in the 21st century is impossible without accounting for the multidimensional nature of its interpretations, which depend on geopolitical, informational, and cultural factors shaping the contours of global security.

Key words: *separatism, self-determination, territorial integrity, conflict of interpretations, cognitive warfare, information security, political identity, hybrid threat, narratives, socio-cultural context, legitimacy, international law.*

Актуальність. У сучасному світі сепаратизм залишається однією з найбільш складних і суперечливих політичних проблем, що впливають на стабільність держав, регіональну безпеку та глобальні політичні процеси. Хоча на перший погляд сепаратизм асоціюється з прагненням до самовизначення певної етнічної, мовної чи релігійної спільноти, глибинний аналіз виявляє, що його сутність, мотиви та легітимність значною мірою залежать від контексту інтерпретації. У різних політичних, правових та ідеологічних системах сепаратистські рухи можуть трактуватися як боротьба за свободу і права людини або як загроза національній єдності та безпеці. Такий конфлікт інтерпретацій створює умови для гібридизації понять «легітимного опору» і «нелегальної агресії», що ускладнює пошук уніфікованих підходів до оцінки сепаратизму на міжнародному рівні.

Аналіз останніх досліджень. Сьогодні проблема сепаратизму розглядається як багатовимірне явище, що перебуває на перетині політичної науки, міжнародного права, соціології, культурології, безпекових студій та інформаційних технологій. Сучасний науковий дискурс щодо сепаратизму охоплює політико-правові протиріччя між територіальною цілісністю і правом на самовизначення, розглядає сепаратизм як інструмент гібридної війни, досліджує інформаційно-когнітивні стратегії впливу та аналізує соціокультурні чинники формування сепаратистських прагнень (І. Рафальський, С. Толстов, Р. Ключник, П. Лисянський, В.Олішевська, Д. Місйяло, Ю. Кресіна, М. Стиранка, М. Мосора, Є. Гладкова, О. Шаран, М. Рубашенко). Відповідно можна констатувати, що розгляд сепаратизму дедалі більше набуває міждисциплінарного характеру, з акцентом на взаємозв'язок внутрішньодержавних процесів, міжнародної політики, інформаційного середовища та культурних моделей ідентичності, що дозволяє не лише глибше зрозуміти природу сепаратистських процесів, а й прогнозувати їхню динаміку, потенціал до ескалації та можливості врегулювання.

Мета статті полягає в аналізі природи конфлікту інтерпретацій сепаратизму у сучасному світі, з'ясуванні основних політичних, інформаційно-когнітивних і соціокультурних чинників, що визначають варіативність сприйняття сепаратистських рухів у різних контекстах, а також у виявленні особливостей сучасної боротьби за легітимацію або делегітимацію сепаратистських прагнень у глобальному інформаційному просторі

Виклад основного матеріалу. Сепаратизм традиційно визначається як політичний рух, що прагне до відокремлення певної частини території від держави та утворення нової незалежної політичної одиниці. У класичній політології (Т. Gurr, 1993 [12]; М. Hechter [12]) сепаратизм розглядається як форма етнополітичного конфлікту, що виникає внаслідок незадоволення групових інтересів у межах існуючої держави. Однак сучасні дослідження (Keating [14]; Sorens [15]) пропонують багатовимірну модель аналізу сепаратизму, яка включає економічні, культурні, історичні, безпекові та когнітивні чинники.

У рамках правового дискурсу сепаратизм розглядається в контексті права народів на самовизначення, закріпленого у Статуті ООН (стаття 1, п. 2) [16] та низці міжнародних документів. Водночас Міжнародний суд ООН у консультативному висновку щодо незалежності Косова (2010) зазначив, що міжнародне право не містить загальної заборони на проголошення незалежності, що унеможливорює однозначну кваліфікацію сепаратистських рухів [11].

Таким чином, навіть на базовому концептуальному рівні сепаратизм перебуває у просторі множинних і часто несумісних інтерпретацій, що залежить від обраного аналітичного підходу політичного, правового, культурного чи безпекового. Саме тому доцільним є подальший аналіз політичного аспекту конфлікту інтерпретацій, що дозволяє виявити ключові джерела напруженості між національною єдністю та правом на відокремлення.

У політичному плані конфлікт інтерпретацій сепаратизму проявляється через супереч-

ності між принципами територіальної цілісності держав і правом на самовизначення народів. З одного боку, суверенні держави наполягають на непорушності своїх кордонів як основі міжнародної стабільності. З іншого боку, окремі групи вимагають права на створення власної держави на підставі історичної несправедливості, економічної дискримінації або культурного утиску.

Ці протилежні позиції стають об'єктом політичної інструменталізації. Для урядів сепаратизм часто є рівнозначним державній зраді або тероризму, оскільки він безпосередньо підриває принцип легітимності внутрішнього суверенітету й загрожує розпаду державного організму. Натомість для учасників сепаратистських рухів це сприймається як боротьба за визволення, за політичне визнання своєї самотності, за подолання історичної несправедливості. Через це сепаратизм часто набуває моральної легітимності серед певних міжнародних акторів, що вважають його виявом права на самовизначення.

Ситуацію ускладнює те, що міжнародне право, визнаючи обидва принципи територіальну цілісність і право на самовизначення, не встановлює чітких критеріїв пріоритетності одного над іншим у конфліктних ситуаціях [3]. Хоча Статут ООН та численні міжнародні документи підтверджують право народів на самовизначення, водночас існує обмеження, згідно з яким таке самовизначення не повинно здійснюватися шляхом порушення територіальної цілісності держав, що поважають принципи рівності та прав людини. Така правова амбівалентність відкриває простір для конфлікту інтерпретацій і суперечливих політичних рішень.

Міжнародні актори (держави, міжурядові організації та правозахисні інститути) змушені балансувати між загальними принципами міжнародного права і конкретними політичними інтересами, що обумовлює неоднозначні рішення щодо сепаратистських рухів. Показовими у цьому контексті є приклади:

1. Одностороннє проголошення незалежності Косова у 2008 р. отримало визнання від багатьох країн Заходу, що обґрунтовували свою позицію необхідністю захисту прав косовських албанців після масштабних порушень прав людини з боку сербської влади. При цьому наголошувалося на «особливих обставинах» Косова, що нібито виправдовували виняток із принципу територіальної цілісності Сербії. Також, варто наголосити на тому, що «Інституцією, завдяки участі в якій певне політичне утворення набуває широкого

міжнародного визнання, є ООН. Без членства в ООН Косово не стати повноцінним учасником міжнародних відносин» [8, с. 235].

2. Анексія Криму Російською Федерацією у 2014 р. супроводжувалася риторикою про «право кримчан на самовизначення», однак міжнародна спільнота переважно розцінила цей акт як порушення територіальної цілісності України, вказуючи на нелегітимність референдуму в умовах військової окупації. Більш того, самі кримські татари не визнали результати референдуму.

3. У 2014 р. у Шотландії було проведено референдум про незалежність відповідно до погодженого з урядом Великої Британії порядку. Попри поразку прихильників незалежності, приклад Шотландії демонструє легітимну практику реалізації права на самовизначення без порушення правових норм і без перетворення на збройний конфлікт. «...референдум у Шотландії – це зразок прямого прояву демократії та цивілізаційне європейське досягнення, а псевдо референдум у Криму – це захоплення Росією території сусіда внаслідок провальної багаторічної політики української влади по відношенню до своєї автономії» [10].

4. Спроба проголошення незалежності Каталонії у 2017 р. після референдуму, забороненого Конституційним судом Іспанії, поставила під питання межі допустимого самовизначення у стабільних демократичних державах. Реакція іспанської влади, яка застосувала примусові заходи, була виправдана необхідністю захисту територіальної цілісності й конституційного порядку. «...найсприятливішим варіантом вирішення каталонської кризи залишається політичний діалог центрального іспанського уряду та влади Каталонії]. Аде, очевидним є факт, що сторони не розуміють одна одну, а це і посилює конфлікт, і поглиблює кризу як у Каталонії, так і в Іспанії» [1].

5. Статус Тайваню залишається прикладом тривалого конфлікту інтерпретацій, де Пекін розглядає острів як невід'ємну частину Китаю, а більшість тайванців підтримують де-факто незалежність. «Конфлікт між «двома Китаями» полягає в тому, що з часів «холодної війни» обоє вважають себе єдиними спадкоємцями Китайської республіки, проголошеної в 1911 р. Комуністична партія Китаю вже кілька десятиліть намагається вирішити питання наявності двох суб'єктів державності й досягти своєї виняткової легітимності в міжнародних відносинах. Крім того, уряд КНР остерігається «ефекту доміно» у випадку визнання світовою спільнотою Тай-

ванню, адже в нього й так вистачає проблем із сепаратизмом у Тибеті та Сінцзян-Уйгурському автономному районі» [7]. Міжнародна спільнота, зокрема через політику «одного Китаю», вимушена дотримуватися обережного балансу між невизнанням незалежності Тайваню і фактичною підтримкою його політичної автономії.

Отже, міжнародні оцінки сепаратистських процесів часто залежать не лише від юридичних аргументів, але й від геополітичних міркувань, альянсів, економічних інтересів і стратегічних пріоритетів окремих держав. Внаслідок цього формуються подвійні стандарти у трактуванні одних і тих самих явищ: те, що в одному контексті визнається «боротьбою за свободу», в іншому засуджується як «спроба розвалу держави». Політичний вимір конфлікту інтерпретацій щодо сепаратизму демонструє, що правові принципи і державні інтереси є основними факторами у формуванні офіційних позицій щодо легітимності чи нелегітимності сепаратистських прагнень. Проте у сучасних умовах важливу роль відіграє не лише офіційна політика держав, а й те, як сепаратизм репрезентується у публічному просторі через механізми масової комунікації. Відтак, особливої уваги потребує інформаційно-когнітивний аспект інтерпретаційного конфлікту, який визначає способи конструювання суспільного сприйняття сепаратистських процесів.

Розвиток цифрових технологій, соціальних мереж і масових комунікацій призвів до того, що сприйняття сепаратистських рухів значною мірою формується не стільки через безпосередній досвід чи традиційні дипломатичні канали, скільки через інформаційні кампанії, спрямовані як на внутрішню, так і на міжнародну аудиторію. Цифровий простір перетворився на арену, де ведеться боротьба за легітимізацію чи делегітимізацію сепаратистських процесів у свідомості глобальної спільноти.

Когнітивна війна, спрямована на зміну сприйняття суспільством певних подій, стала одним із ключових інструментів у руках як сепаратистських рухів, так і держав, що протидіють їм або, навпаки, підтримують їх для досягнення власних стратегічних цілей. Зокрема, через маніпуляцію історичними наративами, емоційну мобілізацію образу жертви, поширення дезінформації, фейкових новин та дискредитацію альтернативних точок зору створюються альтернативні реальності, у яких одна й та сама подія сприймається діаметрально протилежно, як визвольна боротьба або як загроза миру й безпеці.

Показовим прикладом такої когнітивної боротьби є події у Криму 2014 р. Російська Федерація активно використовувала інструменти інформаційної війни для просування наративу про «відновлення історичної справедливості», «захист російськомовного населення» та «легітимне волевиявлення кримчан» через так званий референдум. Однак більшість країн світу, спираючись на міжнародно-правові норми, розцінили ці події як акт агресії і грубе порушення суверенітету України. Інтенсивність інформаційної кампанії дозволила Російській Федерації мобілізувати підтримку серед внутрішньої аудиторії та частково дезорієнтувати зовнішню, а «... наративи є нічим іншим, як переписуванням історії та творенням іншої реальності...» [6].

Аналогічні процеси спостерігалися і в інших регіонах. У Каталонії у 2017 році інформаційні кампанії прихильників незалежності створювали образ мирного громадянського руху, який прагне реалізувати демократичне право на самовизначення. Водночас уряд Іспанії та конституційні інститути наголошували на незаконності референдуму, порушенні конституційного ладу та ризиках політичної дестабілізації. Обидві сторони активно використовували цифрові технології для формування сприятливого образу власних дій та делегітимації опонента, апелюючи до міжнародної спільноти через ЗМІ та соціальні мережі.

Особливу увагу привертає кейс інформаційної боротьби навколо так званих ДНР – ЛНР. Російська пропаганда активно поширювала наративи про «народне повстання» проти «київської хунти», прагнення до «самовизначення» і «захист російськомовних». Натомість Україна і міжнародна спільнота кваліфікують ці утворення як результат зовнішньої агресії, підтриманої інформаційними та гібридними засобами, що не мають реальної легітимної підтримки серед місцевого населення у широкому розумінні.

Ще одним прикладом є використання когнітивних технологій у випадку Тайваню. Китайська Народна Республіка активно формує інформаційний простір навколо Тайваню як «невід'ємної частини Китаю», використовуючи дипломатичні, економічні й медійні механізми тиску на інші держави, щоб запобігти офіційному визнанню острова як незалежної держави [2]. Водночас тайванські урядові структури ведуть власну інформаційну кампанію, підкреслюючи демократичні цінності, економічну стабільність та право тайванського народу самостійно визначати свою долю.

Значну роль у когнітивних війнах грають соціальні медіа-платформи, які дозволяють створювати спрямовані кампанії із застосуванням методів мікротаргетингу, бот-мереж, фабрик тролів та маніпулювання громадською думкою в реальному часі. Розмивання межі між інформацією і пропагандою стає однією з основних загроз демократичному процесу формування громадської думки щодо сепаратизму. Суттєвим чинником є також емоціоналізація інформації: замість раціональних аргументів активно використовуються образи жертв, сцени насильства, історичні травми, що посилює ірраціональне сприйняття ситуацій і поляризує суспільство.

Таким чином, боротьба за інтерпретацію сепаратистських процесів у сучасних умовах вийшла за межі традиційної дипломатії чи воєнних дій і перетворилася на масштабну когнітивну операцію, спрямовану на контроль над уявленнями, емоціями та ідентичністю різних груп населення. Інформаційно-когнітивний вимір не тільки віддзеркалює, а й активно конструює політичну реальність, у якій визначається успіх або поразка сепаратистських рухів. Крім того, в епоху інформаційного суспільства інтерпретація подій має не менше значення, ніж самі події, а когнітивна перевага дедалі більше стає вирішальним чинником у динаміці сучасних сепаратистських конфліктів.

Таким чином, інформаційно-когнітивний вимір конфлікту підкреслює, що у глобалізованому світі боротьба за інтерпретацію сепаратизму виходить далеко за межі суто політичного чи військового протистояння і розгортається у сфері контролю над масовою свідомістю та ідентичністю. Водночас ефективність інформаційних кампаній та сприйняття їхніх меседжів суттєво залежать від глибинних соціокультурних чинників, які формують колективне уявлення про легітимність чи неприйнятність сепаратистських прагнень. Тому подальший аналіз доцільно спрямувати на розгляд соціокультурного контексту та варіативності інтерпретацій сепаратизму в різних політичних і культурних середовищах.

У багатьох випадках історичні традиції автономізму, фрагментованої ідентичності або федеративної організації держави створюють сприятливе середовище для позитивної інтерпретації сепаратистських прагнень. Зокрема, у таких регіонах як Каталонія, Шотландія чи Фландрія історичні уявлення про власну відокремлену культурну ідентичність, особливі інститути самоврядування та довготривала політична боротьба за автономію

служать основою для сприйняття сепаратизму як легітимної форми самовизначення.

У Каталонії прагнення до незалежності має глибоке коріння у середньовічній історії самостійності каталонських земель, автономістських рухах XIX–XX століть, а також у специфічній мові та культурі. Навіть сучасна модель іспанської децентралізації, що визнала Каталонію «нацією» у складі Іспанії (статут 2006 р.) [9], не змогла повністю нейтралізувати сепаратистські прагнення. У масовій свідомості каталонців зберігається уявлення про Каталонію як окрему політичну спільноту, що має право на самостійне існування.

У Шотландії питання незалежності також базується на історичних підставах: до 1707 р. Шотландія була окремою державою, з власною правовою системою, освітою та культурою. Референдум 2014 р. продемонстрував, що попри тісну інтеграцію зі Сполученим Королівством, значна частина шотландців ідентифікує себе окремо і готова підтримувати ідею незалежності, особливо в контексті змін міжнародної ситуації (зокрема Brexit).

Водночас у державах із сильними унітарними традиціями, такими як Франція чи Туреччина, навіть помірні вимоги регіональної автономії часто сприймаються як пряма загроза державній єдності. Французька республіканська модель націєтворення, заснована на ідеї неподільної, унітарної нації, виключає будь-яке офіційне визнання регіональних ідентичностей на політичному рівні. Наприклад, рух за автономію Корсики або бретонська культурна відродження були маргіналізовані або придушені в ім'я захисту єдності Франції [5].

У Туреччині курдське питання є особливо чутливим прикладом [4]. Незважаючи на велику чисельність курдського населення і наявність окремої мови та культури, вимоги курдів щодо автономії чи самовизначення жорстко придушуються державою, оскільки їх сприймають як загрозу територіальній цілісності та безпеці Туреччини. Тут сепаратизм асоціюється з тероризмом, особливо через діяльність Робітничої партії Курдистану (РПК).

Інтерпретаційний конфлікт також розгортається навколо поняття «народ», що має право на самовизначення. Відповідно до класичного міжнародного права, «народ» має право на самовизначення. Однак сам термін «народ» не має однозначного визначення: чи йдеться про етнічну групу, історичний регіон, політичну спільноту або всіх громадян певної території?

У випадку Каталонії та Шотландії сепаратисти апелюють до концепції «народ як полі-

тична спільнота», яка має власну історію державності або політичної автономії. Водночас держави-протидіючі сторони наполягають на тому, що народом є вся нація в цілому (Іспанська чи Британська нація), і будь-яке порушення її єдності є неправомірним.

У випадку Курдистану курдський народ часто позиціонується як окрема етнічна спільнота, що має право на самовизначення. Однак політична реальність, міжнародні альянси та страх перед прецедентами сепаратизму у регіоні стримують держави від визнання курдської незалежності, зокрема Ірак, Сирію, Туреччину та Іран.

Отже, соціокультурний контекст визначає не лише масштаби підтримки сепаратизму всередині регіону, а й характер міжнародного сприйняття цих прагнень. Історичні наративи, моделі націєтворення, політична культура держави і спосіб конструювання колективної ідентичності є вирішальними чинниками у формуванні того, чи буде сепаратизм сприй-

матися як легітимна боротьба за права або як загроза стабільності й безпеці. Відповідно, без урахування соціокультурної специфіки неможливо адекватно оцінити природу, масштаби та перспективи сепаратистських рухів у різних регіонах світу.

Висновки. Конфлікт інтерпретацій сепаратизму є комплексним феноменом, що охоплює правові, політичні, когнітивні та соціокультурні виміри. Сепаратизм не має універсального значення: його оцінка завжди залежить від позицій конкретних акторів, історичних обставин і стратегічних інтересів.

У світі, де боротьба за наративи стала не менш важливою за боротьбу за території, сепаратизм трансформується з суто політичного явища у простір когнітивних конфліктів. Усвідомлення багатовимірності інтерпретацій є ключем до розуміння складності сучасних сепаратистських процесів і необхідності гнучких, контекстуально чутливих підходів до їх аналізу та врегулювання.

Література:

1. Гуцало Л., Міщук Г. Каталонські референдуми в 2014 р. та 2017 р.: позиції центральної та регіональної влади. *Eminak*, 2021, 2 (34). С. 256–266. URL: http://eprints.zu.edu.ua/33122/1/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F_2021_%D0%B5%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BA.pdf.
2. Китай розпочав дезінформаційну кампанію проти Тайваню. – Reuters. Дзеркало тижня. 7 липня 2023. URL: <https://zn.ua/ukr/china/kitaj-rozpochav-dezinformatsijnu-kampaniju-proti-tajvanju-reuters.html>.
3. Клименко К. Співвідношення принципів територіальної цілісності держав і самовизначення народів і міжнародному праві. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2022. № 3. С. 444–451. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.69.73>.
4. Наджат Серушт. Курдський фактор в міжнародних відносинах. – Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук зі спеціальності 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2019. 218 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8ad2aacc-45d8-457f-b643-52cc028b9157/content>.
5. Новицький Д., Пісоцький А. Особливості конституційно-правового статусу автономії в зарубіжних країнах. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 4/2021. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-4/28>.
6. Руйнуємо топ-3 російські наративи про український Крим. АРМІЯ.ІНФОРМ. 30 липня 2020. URL: <https://armyinform.com.ua/2020/07/30/rujnuemo-top-3-rosijski-narativy-pro-ukrayinskyj-krym/>.
7. Тайванська проблема: чи можливе воз'єднання Китаю з Китаєм? URL: <https://adastra.org.ua/blog/tajvanska-problema-chi-mozhlive-vozzyednannya-kitayu-z-kitayem>.
8. Тесленко О. Чинники впливу на проблему міжнародного визнання Республіки Косово. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2021. Випуск 35. URL: <https://doi.org/10.30970/PPS.2021.35.27>.
9. Толстов С. Концептуальні особливості в умовах європейського інтеграційного проекту. *Ідеологія і політика*. № 1(12), 2019. URL: <https://www.ideopol.org/wp-content/uploads/2019/11/UKR.%201.4.%20Tolstov%20%20FIN.pdf>.
10. Шотландія залишається у складі Сполученого Королівства: результати референдуму. URL: https://protocol.ua/ua/shotlandiya-zalishaetsya_u_skladi_spoluchenogo_korolivstva_rezultati_referendumu/.
11. Advisory Opinion of the International Court of Justice on the Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo (2010). Retrieved from: <https://icj-cij.org/case/141>.
12. Gurr T. R. Minorities at Risk: A Global View of Ethnopolitical Conflicts. Washington, D.C.: United States Institute of Peace Press. 1993. Retrieved from: <https://www.cambridge.org/core/journals/american-political-science-review/article/abs/minorities-at-risk-a-global-view-of-ethnopolitical-conflicts-by-ted-robert-gurr-washington-us-institute-of-peace-press-1993-448p-3750-cloth-2495-paper/5EF9A5F6C7221C004C5B9F57FE2E8F39>.

13. Hechter M. Containing Nationalism. Oxford: Oxford University Press. 2000. Retrieved from: <https://faculty.washington.edu/hechter/Nationalism.pdf>.
14. Keating M. Nations Against the State: The New Politics of Nationalism in Quebec, Catalonia, and Scotland. Basingstoke: Palgrave Macmillan. 2001. Retrieved from: <https://static.cambridge.org/content/id/urn:cambridge.org:id:article:S1354507800250172/resource/name/S135450780000017Xa.pdf/>
15. Sorens J. Secessionism: Identity, Interest, and Strategy. Montreal: McGill-Queen's University Press. 2012. Retrieved from: <https://dokumen.pub/secessionism-identity-interest-and-strategy-9780773538962-9780773539303-0773538968-9780773587502-0773587500.html>.
16. United Nations Charter. Retrieved from <https://www.un.org/en/about-us/un-charter>.